

MOHÁCS

HALÁSZLÉ, GAZDAGON

SZÖVEG ÉS KÉP: TAMÁSKA MÁTÉ

A székek és az aszalog halászléállatúak, a kilátás pazar. Egyedül a halászlével van gond. A pincér állítása szerint frissen főzik, s mivel értetlenkedem, elmagyarazza: „Elfogyott, ilyenkor már mindig elfogy!” Elkészítésre azonban semmi ok, dél van, a Duna tele hallal, Mohács pedig vendéglővel. Ám ekkor az alattunk kikötő luxushajó angol utasai lépnek a teraszra. Elfogyott-e a halászlé vagy sem – hamarosan érkeztek a gőzölgő bográcsocskák. A helyi tamburazenekar is rázendít, pengi a „szálka” alá valót: „Szép város Kolozsvár, ott lakunk a Szamosnál...”

MERÉSZ ÖTLETNEK BIZONYULT,

HOGY A NEMZETI SORSTRAGÉDIÁT NEM MAGYAROS STÍLUSBAN, HANEM A TÖRÖK VILÁGHOZ KÖZELEBB ÁLLÓ BIZÁNCIAS MODORBAN FOGALMAZTÁK MEG A TERVEZŐK (ÁRKAY ÉS FIA). MOHÁCS FOGADALMI TEMPLOMÁNAK ALAPKÖVÉT A CSATA 400. ÉVFORDULÓJÁN, 1926-BAN HELELYEZTÉK EL

A régészek szerint a török kori erősség központi épületét éppúgy elnyelte a víz, mint a jóval később felépült falusias házsorokat.

Ott volt a Duna, amin át az északnyugati szél néhány pillanat alatt a szomszédba röpítette volna a magyar ipar füstölgő dicsőségét.

A PARTEVŐ DUNA

Kár Kolozsvárral példálózni, ha egyszer Mohács is szép – gondoltam, és nekivágtam a Duna menti sétánynak. Néhány sikeresen befejezett és pár kudarcba fulladt ingatlanberuházás jelzi, hogy mások is szépnek találják a Dunát. A partra helyezett emeletes lakóházak szokatlanul hatnak a földszintes városka és folyója között. De megértem azt, aki hitelből vagy készpénzből, de ide vágyik. Megnyugtató lehet esténként a saját ablakból nézni, amint a Nap sugarai vörösre festik a folyó éles kanyarulatát, amelynek a történeti város neketette a hátát.

Ez a kanyar egyébiránt az évszázadok alatt jókora falatokat harapott ki a városból. A régészek szerint a török kori erősség központi épületét éppúgy elnyelte a víz, mint a jóval később felépült falusias házsorokat. A part bemosódását csak a 19. század végi szabályozási munkák állították meg. A Duna azonban a gátak mögött sem hagyta magát. Az 1956-os nagy árvíz rendkívüli pusztítást végzett a szemben fekvő Mohácsi-szigeten. Alig egy évtized múlva az átázott talaj alámosta az Alsóváros földből épült házait. Ám az árvízi katasztrófának volt némi hozadéka is. Az újjáépítés mindig kínál politikai lehetőségeket, ami miatt a budapesti döntéshozók még pénzt is hajlandók adni.

KÜLÖNLEGES FORMAVILÁGÁVAL

A MANAPSÁG ÚJRA FELFEDEZETT ART DECO ÉPÍTÉSZEK EGYIK LEGSZEBB HAZAI PÉLDÁJA AZ ÁRKAY ALADÁR ÉS FIA, BERTALAN TERVEZTE VÁROSHÁZA (1924–1926)

AZ ELTŰNT DUNA

„Ezt is, meg a másikat is! Mind le akarták bontani, hogy egész a temetőig érjen a lakótelep. De vizes volt a talaj, letettek róla” – mesélik a régi észéki országút menti házakban élő öregek. Pedig a létező szocializmust felváltó rendszerváltó kapitalizmus micsoda remek ingatlanhirdető szabadverseket költhetett volna: „a környék madárcsicsergős. Teljes generációs szolgáltatások: óvoda, iskola és temető a közelben.”

A látvány azonban így is elég abszurd, mert a közlekedést és a lakhatást elméleti síkon oly következetesen elválasztó, modern urbanisztikai tervezés a gyakorlatban nagyon is kedvelte, de legalábbis elfogadta a lakóterületeken áthaladó országutakat. „Régen ez volt a főutca. Erre mentek a jugók hazafelé, olyan forgalom volt, hogy éjjel, zárt ablaknál is remegtek a csillárok. A Tanácsnál azt mondták, az utat a csillagokig fogják magasítani.” – mesélik tovább az öregek. A házak persze maradtak, ahol voltak, így ma olyanok, mintha árokba taszították volna őket. A szebb időköt idézõ, tágas, régi kapukból autóval kiállni a kocasofõrök valóságos rémálma.

Mikor még se jugók nem voltak, de még főutca se nagyon, állítólag a Duna is erre folyt. Bizonyosságul egy kőhíd is akad, amely alatt a kicsiny Bég patak folyik, pontosabban az év nagy részében csak csordogál. Csendes és zabolázott leszármazottja ez a Mohácsot körülölelõ folyamnak. A 18. századi térképeken még kivehető az a vízfolyás, amely valaha egy Duna-mellékág lehetett, s úgy ölelte körbe Mohácsot, mint Pestet a mai Nagykörút vonalában futó, mély árok. Az árok és a Duna közti területet a történeti térképek Régi-Mohácsként jelölték, míg a magasabban fekvõ, a víztõl már nem háborgatott részeket Új-Mohácsként.

A két városrész közötti terület feltöltése csak az 1800-as években kezdõdött meg. Ám nagyobb vízállás esetén még hosszú ideig csónakkal jártak az emberek. Utoljára éppen az a terület maradt vízenyõs, ahol a kis Bég patak is keresi lefolyását, azon a környéken, ahol a panelek megtorpantak a vizes földek láttán. A mai Fúzfá és Árok utcák neve önmagáért beszél, de még inkább a népnyelv, amely az itt kinkeservesen felhúzott házakat „Kis-Velencének” nevezte el.

„A környék madárcsicsergős. Teljes generációs szolgáltatások: óvoda, iskola és temető a közelben.”

A RENDSZERVÁLTÁS ELÕTTI IDÕKET IDÉZI

A MAGAS ÚTON PARKOLÓ TRABANT ÉS LADA, MIKOR ÜNNEPEK ELÕTT ÉS UTÁN JUGOSZLÁV VENDÉGMUNKÁSOK KARAVÁNJAI SZELTÉK ÁT A VÁROST

AZ ÜRESSÉGTÕL KONGÓ FÕUTCA KÉPE CSALÓKA

A NAP JÁRÁSÁNAK MEGFELELÕEN DÉLELÕTT AZ EGYIK, DÉLUTÁN A MÁSIK OLDAL TERASZAI TELNEK MEG VENDÉGEKKEL

KIS-BERLIN

De nemcsak Kis-Velence volt Mohácson, hanem Kis-Berlin is. Kis-Berlin sosem volt főutca, nem állított meg panelnegyedeket, egyáltalán észre, sem venné az ember, ha nem lenne ilyen hangzatos neve. Csendes és unalmas kertváros a 20. század 70–80-as éveibõl. Egyetlen jellegzetessége a sok-sok banánfa – de télen ezek sem látszanak.

Német szóra azonban hiába hegyezem a fületem. Jobban tettem volna, ha előre elolvasom az Erdõsi–Lehmann-féle, vaskos Mohács-monográfiát, akkor nem ér csalódás. De hát kinek van kedve 500 oldalas monstrogramokkal kirándulni? Innen aztán megtudhattam volna, hogy nem a nemzetiségi komaság hajtotta ide az embereket, hanem valamiféle közös anyagi jólétféleség. Az itt lakók „munkájukban, keresetükben is egymástól különbözõ emberek. Szociológiailag két dologban hasonlítanak: az újlakásépítéshez elegendõ anyagai fedezet biztosításának képességében és a kertés, egészséges otthon iránti igényben”.

Annak hátterét és okát, hogy történetesen ebben a rétegben sok volt a sváb család, vagy nem tudták, vagy nem akarták firtatni a szerzõk. Ne feledjük: 1974-ben, a könyv kiadásakor még bőven eleven, fájó emlék volt a németek II. világháború utáni kitelepítése. Azóta lassan lepergett egy teljes

emberöltõ, és nemcsak a sváb szó tűnt el, de bizonyos értelemben Kis-Berlin kiváltságos helyzete is már a múlté. Az akkori módos házak ma szolidnak tûnnek, a banánfán kívül fényüzésnek nyoma sincs. A negyed élelmiszerboltja a híres alacsony árakkal operáló kereskedelmi lánc tagja, amely a kisnyugdíjasként aposztrofált fogyasztói réteget igyekszik megszólítani. Sok reklámra nincs szükség, merthogy járásnyira más boltot úgyszem talál az ember.

Azóta lassan lepergett egy teljes emberöltõ, és nemcsak a sváb szó tűnt el, de bizonyos értelemben Kis-Berlin kiváltságos helyzete is már a múlté.

A DUNAI VÁROSOK TELEPÜLÉSKÉPE SOROZATUNK TÁMOGATÓJA A

nka
Nemzeti Kulturális Alap

„A MÚZEUMBAN MINDEN LE VAN ÍRVA”

Mohácson már régóta az a szokás, hogy mindennek megfelelő helye és ideje van. A halászlének, a bevásárlásnak, a fagyizásnak és a busójárásnak is. Minden üzlet, kávézó és söröző ott tömörül a város egyetlen rövidke sétálóutcáján. Így volt ez már a 70-es években is és még inkább így van ez napjainkban. Azzal a különbséggel, hogy azóta minden megsokszorozta magát. Nem pontos például, ha azt mondjuk: „a sétálóutcán vannak kávézók”, pontosabb, ha úgy fogalmazunk: „a kávézók közt akár sétálhatunk is”.

Mivel mindennek rendje van, Mohácson nem érheti meglepetés az embert. Nem lehet például csak úgy busót nézni, netán néprajzos kutatót játszani. Én ezt nem tudtam, és szokásomhoz híven bepopogtattam egy helybéli kézművesmesterhez. Arra kértem, mutassa meg a készülő munkáit, beszéljen a helyi szokásokról meg a sokácúságról (helyi délszláv népesség), tehát mindazokról a dolgokról, amikről egy jó Mohács-cikkben okvetlenül újszerű és élettel teli sorokat kell majd írjak.

Kurtán válaszolgotott, aztán rövidre zárta a társalgást: „Megértheted, hogy egy ember miatt nem fogok bohóckodni. A múzeumban minden

Mivel mindennek rendje van, Mohácson nem érheti meglepetés az embert. Nem lehet például csak úgy busót nézni, netán néprajzos kutatót játszani.

... ma már persze szelíd, játékos, sok pénzbe kerül, de sokat is hoz, a szociológusok úgy mondják, hogy ez maga a „kultúragazdaság”.

le van írva.” Világos beszéd: nem sajtáíthatok ki kényemre-kedvemre egy világörökségi hangulatot. De az is lehet, hogy olyanokat kérdeztem, amit ő nem tudhat, hiszen a busójárás és az egész sokácúság attól fesztivál és világszenzáció, hogy igazából már a helybelieknek is kuriózum, amit a múzeumban és az iskolában kell megtanulniuk.

Amíg mindenki „sokáckodott, meg busójárt” még tiltották is, vad és fékezhetetlen mulatságnak tartották, ami az erkölcsökre olyan hatást gyakorol, mint a partra a megáradt Duna. Verekedés, bosszú, súlyos testi sértés, nők elleni erőszak – ezek mind részei voltak a karneváli hangulatnak. Ma már persze szelíd, játékos, sok pénzbe kerül, de sokat is hoz, a szociológusok úgy mondják, hogy ez maga a „kultúragazdaság”.

Elmélkedésemet egy kutya ugatása töri meg. Fejét a kapu felett kidugva, pontosan az arcomba célozva vicsorog. Igyekszem felmérni, vajon ki is tudna-e ugrani, mikor rám kiált a gazdája: „Fotózza le a művésznőt! Fenn van az interneten is. Múltkor egy német turistabusz egy órán át fotózta.” Engedelmesen kattintok, a kutya megnyugszik. Bosszúsan állapítom meg, hogy a Nap szembe sütött, nem lesz jó a kép. A németeket biztos rendes fényviszonyok közt hozták ide.

A DUNA-PARTOT KÍSÉRŐ UTCÁK

(FELSŐ-DUNASOR, SZENTHÁROMSÁG, KISFALUDY) A BELVÁROST KÖTIK ÖSSZE A VASÚTÁLLOMÁSSAL. AZ 1900-AS ÉVEK ELEJÉN A FORGALMAT KIHASZNÁLÓ KERESKEDŐK, KISIPAROSOK ÉS ÜGYVÉDEK ALAKÍTOTTAK KI AZ ITTHONI KISVÁROSI ARCULATÁT

MOHÁCSON A KÜLÖNFÉLE FELEKEZETEK ÉS NEMZETISÉGEK KÜLÖN-KÜLÖN VÁROSRÉSZEBEN LAKTAK

A REFORMÁTUSOK A VÁROS DÉLI RÉSZÉN TELEPEDTEK MEG. KORÁBBI FATEMPLOMUK HELYÉN 1790 KÖRÜL ÉPÜLT FEL A MEGKAPÓAN KEDVES BAROKK ÉPÜLET, MELYET NÉHÁNY ÉVE TELJESKÖRŰEN FELÚJÍTOTTAK

A BELVÁROSI SZENT MIHÁLY-TEMLOM A 18. SZÁZAD VÉGÉN KÉSZÜLT EL

A TELEPÜLÉSFEJLŐDÉS AKKORI HANGSÚLYA NEM ITT, HANEM AZ ESZÉKI ÚT MENTÉN VOLT (KOSSUTH LAJOS UTCA), EBBŐL KÖVETKEZŐEN MEGJELLENÉSE INKÁBB FALUSIAS. AZ UTCAKÉP A BAROKK LEGJOBB HAGYOMÁNYAIT IDÉZI: NÖVÉNYEKSEL KÍSÉRT LÁTVÁNYTENGELY, MELY ELŐBB A KERESZTHEZ, MAJD A KAPUZATHOZ, VÉGÜL AZ UTCÁT TELJES EGÉSZÉBEN LEZÁRÓ FŐHOMLOKZATHOZ VEZETI A TEKINTETET

A 60 ÉVES ÚJ-MOHÁCS

1956-ban nemcsak forradalom volt itthon, de az évszázad talán legpusztítóbb jeges árja is. A korabeli filmhíradó a háborús propagandafilmek pátoszával számolt be a védelmi munkálatokról, amiben a Magyar Néphadsereg és a szovjet katonák közösen vettek részt, repülőről bombázták, aknavetőkkel támadták a beállt jeget. Az evakuálás során összeszedett állatok láttán persze a korabeli nézőnek nem feltétlenül a segítségnyújtás, hanem egy újabb beszolgáltatás rémképe derengett fel.

A „dühöngő, vad és ádáz természet” elleni háború természetesen sikerrel járt, másként nem is készülhetett volna róla filmhíradó. Egyedül a Mohácsi-sziget esett el, itt több száz házat sodort el az ár. Néhány

hónap múlva a Magyar Nemzet újságírója, Víg Gyula már Új-Mohács tanyaközpont újjáépítési tervéről tájékoztatta az olvasókat: „Ez a térkép a sziget jövőjének nyitott könyve”.

A Farkas Tibor készítette rendezési terv a lakosságot falusias megjelenésű tanyaközpontokba koncentráltta. A legnagyobb Új-Mohács, mely íves utcáival a magyar falvak hagyományos látképét igyekezett megidézni: újjáépítése annak a népies hagyományokat kereső vidéki építészetnek egyik meghatározó állomása, amelynek képviselői közt a múltban ott találjuk Kós Károlyt, a mai építésszek között pedig a beregi (2001-es) árvízi újjáépítést koordináló Turi Attilát.

A KAPITÁNY NEM ATTÓL KAPITÁNY, HOGY CSÍKOK VANNAK A VÁLLÁRA FELVARRVA

MAGABIZTOSSÁG, TÁVOLBA TEKINTŐ SZEMPÁR (A NAPSZEMÜVEG ALATT ALUDNI IS LEHET), A FIZIKAI MUNKÁTÓL MEGKÍMÉLT, HÓFEHÉR RUHÁZAT: EZEK AZ IGAZI RANGJELZÉSEK

INDULÁS

A HAJÓK KIKÖTÉSE SZÍNHÁZI ELŐADÁS, MELYBEN A NÉZŐK SEREGE, A KORZÓ KÖZÖNSÉGE, A FŐSZEREPLŐK PEDIG A MATRÓZOK

A SZÁLLODAHAJÓK A TURIZMUS ÚJ KORSZAKÁT NYITOTTÁK MEG

A MESTERSÉGES ÚSZÓ LUXUSSZIGETEK A MEGLÁTOGATOTT VÁROSTÓL NEM KIVÁNNAK ÖT CSILLAGOS SZOLGÁLTATÁSOKAT, CSAK EGY KIKÖTÉSRE ALKALMAS PARTSZAKASZT

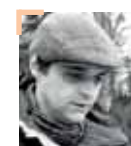
HAJÓJÁRÁS

Egy olyan turisztikai világszenzáció, mint Mohács, nehezen megismerhető. Az embereket már fárasztja a kérdezősködés. A magyar utazó pedig figyeljen, mert ha egy percre is elbambul, már angolul kérdik. Nem mintha a felszolgálók értenék az angolt, de a turistahelyeken ez már így szokás, csupán a távolságtartás végett is. Kinn, a Duna-parton ott hajózik el nap mint nap a vén Európa. És korántsem csak képletesen! A luxushajók utasainak átlagéletkora 70 felett jár, a matrózokat is beleszámítva.

A belépőkategóriában pánszláv nyelven kiabáló, napbarnította, beesett arcú, láthatóan alkoholista matrózok járnak, akik hármásával kezelnek egy kikötőkötelet.

Utóbbiak egyébiránt ennek az egész turisztikai fesztiváléletnek a legeredetibb szereplői, és ha a hajók közt a külső szemlélő nem is tud nagy különbséget tenni, a matrózok alapján körülbelül belőheti, ki mennyit fizetett az útért. A belépő kategóriában pánszláv nyelven kiabáló, napbarnította, beesett arcú, láthatóan alkoholista matrózok járnak, akik hármásával kezelnek egy kikötőkötelet. Az igazi luxus a szőke, északi női matrózokkal kezdődik, akik egymagukban – és persze fél kézzel – képesek irányítani a monstrumokat.

Amint nézem a kikanyarodó hajókat, rá kell jöjjenek, hogy nem a sokárok meg a busók az igazi szenzáció, hanem a hajójárás meg a matrózság. És sürgősen be kell szerezzenek egy evezős csónakot, mert Mohács lelke csak a vízről nézve érthető meg igazán.

TAMÁSKA MÁTÉ
SZOCIOLÓGUS, VÁROS-
ÉS FALUKUTATÓ,
EGYETEMI OKTATÓ